KRING STATSUNIVERSITETET

Av professor Ragnar Granit

Gryningen av Finlands akademiska liv är bestämd, såsom en soluppgång, till dag och timme. Den 15 juli år 1640 klockan 7 på morgonen fylkade sig en procession av Åbo stads förnämsta män kring generalguvernören Per Brahe på borggården till Åbo slott. Därifrån vandrade man ned till ett fartyg i hamnen och lät sig föras uppför Aura å till själva staden för att från åstranden i samma ordning bege sig till invigningsfesten i Akademiens byggnad. Edelfelts pensel har förevigat detta ögonblick i en genial komposition i Helsingfors universitets aula, sönderbombad av ryssarna strax efter det att detta nedskrivits.

"Först ginge tre trumpetare och pukslagare, som trumpeterat med all flit gjorde sin tjänst på vägen från slottet." Så följde adel och ridderskap. "Sedan gick Hans grevliga nådes egen hovmästare ensam." Akademiens depositor, adjunkter, notarie och räntmästare följde bärande nycklar, rektorskappa, sigill, matrikel och silverspiror. Därefter "Hans grevliga nåde Generalguvernören ensam, och på båda sidor hans drabanter med korsspjut. Hans högvördighet biskopen med doktor Eskillus. Kamreraren och sekreteraren, som hade Hennes kungliga majestäts fullmakt till denna finska akademis invigning. Alla professorer parvis . . ." och många flera av slottets

och stadens tjänstemän, borgare, studenter och "andra av vad stånd de vara månde". Kanonsalut bidrog till ståten och stadens invånare skyldrade i gevär på ömse sidor om gatan med brinnande luntor.

Stormaktstidens bålda herrar stod bredbenta med bägge fötterna på jorden och visste att med tillbörlig myndighet och pompa iscensätta en akt, som var en av de betydelsefullaste i den svenska och finska odlingens historia. Det vackra fundationsbrevet vittnar om en djupare ande än Per Brahes, måhända Axel Oxenstiernas. Det talar i mäktiga tongångar om skolors och akademiers betydelse för ett folk, hyllar Gustaf Adolfs arbete för Uppsala universitet och hans instiftande av akademien i Dorpat som ett föredöme, beviljar den nya akademien i Åbo samma privilegier, friheter och rättigheter som Uppsala och slutar med en på en gång vis och älskvärd maning: "Vi befalla därför alla dem, som äro oss till lydnad och hörsamhet förpliktade, och begära av alla andra vänligt och nådigt, att de vårt förenämnda universitet i Åbo, såsom en härd för dygder och fria vetenskaper, äro på allt sätt bevågne, låta det erfara tillbörlig heder, aktning och ära samt åtnjuta och bruka de förmåner och friheter vi nu givit detta samma universitet eller framdeles giva." Detta vackra gåvobrev betecknar till evärdeliga tider Sveriges, näst rättsordningen, dyrbaraste skänk till Finland.

Före Stora ofreden voro 22 av akademiens professorer från Sverige, 25 från Finland.

*

Granskar man den trehundraåriga högskolans lärarförteckning upp till och efter tiden för Åbo brand år 1827, då akademien blev Kejserliga Alexanders-Universitetet i Helsingfors, så skall man slås av den lärda traditionens fortlevande inom vissa familjer ända intill våra dagar. "Universitetsadeln" representerad av ätterna Pipping, von Bonsdorff, Gadolin, von Hellens och Tigerstedt ha ännu inom detta sekel haft representanter bland professorerna, familjen Pipping till och med fem, varav för närvarande en emeriterad och tre aktiva. Något yngre lärdomssläkter äro Hirn, Palmén, Reuter och Wallqvist, envar med flera akademiska lärare. En del av dessa släkter ha numera såväl finska som rent finlandssvenska grenar. Vad sådana lärdomssläkters traditioner betyda för landets kultur låter sig icke skildras på några rader, lika litet som det ginge att lätt bevisa värdet av att bondejorden ärvs från far till son släktled efter släktled. Den stora akademiska traditionen går i Finland tillbaka till frihetstiden, till icke ringa grad nedärvd just tack vare dessa lärdomssläkters sega och oförtrutna odlingsmannagärning.

Frihetstidens mest lysande forskare var otvivelaktigt Johan Gadolin, son till professorn i fysik, Jakob Gadolin, och medlem av en familj, vars hittills sista professor var juristen A. W. Gadolin vid den återupprättade svenska Åbo Akademis statsvetenskapliga fakultet. Den store kemisten och mineralogen hade europeiskt namn och blev bland annat kallad till Göttingen för att efterträda den berömde Gmelin, men valde att stanna i fäderneslandet. Han var både skarpsinnig teoretiker, experimentator av rang och känd läroboksförfattare. Elemen-